

Antik Lykaonia'da Yönetim ve Şehirleşme

Mehmet KURT*

Özet: Klâsik çağda, Konya ve Karaman'ı içine alan bölgeye Lykaonia denilmektedir. Lykaonia adının ise, Hititler dönemindeki Lukka'dan kaynaklandığı kabul edilir. Antik yazarlarda Lykaonia'ya ilişkin olarak çok değişik sınır tanımlamaları verilmektedir. Bunun en önemli sebebi, bölgenin Dağlık Kilikya, İsauria, Pisidia ve Kappadokia gibi yönetilmesi güç bölgelerin merkezinde yer almış olmasıdır. Romalılar, bütün Anadolu'da olduğu gibi Lykaonia için de dolaylı yönetimi tercih etmişlerdi. Yerel ailelerden seçmiş olduğu önderleri, yerli kültürler arasındaki çözülme ve ayrılma eğilimleri karşısında destekliyorlardı. Augustus, Anadolu'nun orta ve güneyinde temel görevi çevredeki dağ kabilelerine karşı bekçilik etmek olan koloniler kurdu. Bununla birlikte Augustus, hiç kent kurmamış, bölgenin kentleşmesi daha sonraki Roma imparatorları, Tiberius ve özellikle de Klaudius zamanında gerçekleşmiştir. İşte bu makalenin amacı, antik kaynaklar ışığında Roma'nın Lykaonia bölgesindeki siyasal düzenlemeleri ve bölgenin şehirleşme sürecine etkilerini gözler önüne sermektir.

Anahtar Kelimeler: Lykaonia, Konya, Karaman, Lystra, Yönetim, Şehirleşme

Administration and Civilisation In Ancient Lycaonia

Abstract: In the classical era, the region covering Konya and Karaman is called Lycaonia. The name Lycaonia is thought to originate from Lukka in Hittites times. The ancient authors describe various borders for Lycaonia. The most important reason for that is its location in the center of a region difficult to rule consisting Cilicia Trachea, İsauria, Pisidia and Cappadocia. Romans, like in every part of Anatolia, preferred an indirect rule in Lycaonia, too. They were supporting the local rulers against the tendencies of the native cults for disengagement and separation. Augustus, established colonies, whose main duty was to watch the mountain tribes in the central and southern Anatolia. However, Augustus had never built a city, the urbanization was in the times of later Roman rulers, Tiberius and especially Claudius. Thus, the aim of this article is to show the political arrangements of the Romans in Lycaonia in the lights of ancient sources and the effects of the region in the urbanisation process.

Key Words: Lycaonia, Konya, Karaman, Lystra, Administration, Civilisation

GİRİŞ

Klâsik çağda Konya ve Karaman'ı içine alan bölge için kullanıldığı anlaşılan Lykaonia adının, Hititler dönemindeki Lukka'dan kaynaklandığı ileri sürülmektedir (Bahar, 1999: 5; Raimond, 2004: 100, 131)¹. Lykaonia adının kökeniyle ilgili olarak, kelimenin asıl şeklinin Lukkawana olduğu, "Lukkalılar" ya da "Lukka Ülkesi" anlamına geldiği şeklinde değerlendirmeler de yapılmıştır (Umar, 1982: 125; 1993: 524; Bryce, 1992: 121). Luwiler, M.Ö. III. Binyıldan Helenistik döneme kadar bölgede varlıklarını sürdürmüşlerdir. Klasik, Helenistik ve Antik dönem yer adları üzerine çalışmalar, Lykaonia'nın güneyinde Lykia, Dağlık Kilikya ve İsauria Bölgeleri'nin önemli merkezleri olduğunu ortaya koymuştur (Houwink ten Cate, 1961: 192 vd).

Antik Çağda Lykaonia'nın batısında Phrygia Paroreus (=Doğu Phrygia), doğusunda Laranda (=Karaman) ve Kybistra (=Ereğli), güneyinde Antik İsauria, Homanades ve Doğu Pisidia yer almaktadır (Bahar-Koçak, 2005, 8) [Harita]². Lykaonia Bölgesi, Anadolu'nun merkezinde bulunmasından dolayı kültürel bir yoğunluk ve çeşitliliğe sahip olmuş, söz konusu çeşitliliğin bölgenin yönetim ve şehirleşme sürecinde de yaşandığı görülmüştür. Kilikia Trakheia (=Dağlık Kilikya), İsauria, Pisidia ve Homanadeis Ülkesi gibi Antik çağın sorunlu bölgelerine yakın olduğu için, Roma'nın söz konusu bölgelerle ilgili düzenlemelerinde şu veya bu şekilde Lykaonia bölgesi de yer almıştır. Ayrıca Roma yönetiminin bölgeyle ilgili politik ve idari düzenlemeleri şehirleşme anlayışında da etkili olmuştur. Helenistik ve Roma dönemi bölge yönetim anlayışı ve idari yapılanmasının esaslarına geçmeden önce, antik yazarlarda bölge ile ilgili bilgilere kısaca bir göz atmanın yararlı olacağı kanaatindeyiz.

LYKAONIA BÖLGESİ'NİN SINIRLARI

Lykaonia'dan ilk söz eden, Pers prensi ve Lydia satrabı Genç Kyros'un isyanı münasebetiyle Ksenophon olmuştur. Yazarın "Anabasis" adlı eserinde (I 4-19), bölgeyle ilgili olarak şu ifadeler yer almaktadır:

"...Sonra Kyros, üç günlük yürüyüşle, yirmi fersenk (yak. 110 km) yol alıp, Phrygia'nın son şehri İkonion'a (=Konya) vardı. Orada üç gün kaldı. Sonra Lykaonia içinde beş günde otuz fersenk ilerledi. Burası düşman bir ülke olduğundan, Yunanlılar'ın yağma yapmasına izin verdi. Oradan Kilikia kraliçesini, yanına Menon'u ve Menon'un askerlerini katarak en kısa yoldan ülkesine gönderdi. Kendisi ise, ordunun geri kalan kısmıyla Kappadokia'da dört günde yirmi beş fersenk aşır büyük ve zengin bir şehir olan Dana'ya ulaştı. Orada üç gün kaldı. Bu süre içinde Kyros, kralın erguvan rengi elbise giyme hakkı tanınmış nedimi Pers Megapherne'yi ve ihanetle suçladığı aşiret reisi bir subayı öldürttü. Sonra Kilikia'ya girmeye uğraşıldı. Kilikia'ya ancak bir arabanın geçebileceği, çok sarp ve biraz direnmeyle karşılaşılan bir ordunun aşması imkânsız bir yoldan giriliyordu".

* Yrd. Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

¹ Kıbrıs kralı ve Mısır firavunu arasındaki mektuplaşmalardan Lukkaların sadece Anadolu'da değil, Eski Ön Asya tarihinde de önemli roller üstlendikleri anlaşılmaktadır. Lukkaların kullanmış olduğu Likçe'nin yayılım sahası ve Luwice ile benzerliklerinden hareketle Lukka Ülkesi'nin yeri, sınırları ve tarihî coğrafyası konusunda detaylı bilgi için bkz. Tritsch, 1950: 497; Memiş, 1994: 269 vd.; Raimond, 2004: 98 vd.

² Haritanın hazırlanmasında Bekle-Restle, 1978-1980: 3'ten faydalanılmıştır.

Ksenophon'un bu ifadelerinden bölgenin sınırları ve tarihî coğrafyası konusunda bir takım sonuçlara ulaşmak mümkündür. Açıkça anlaşılacağı üzere, Orta Anadolu'nun güneyinde yer alan antik Lykaonia'nın batısında Phrygia yer almaktaydı. Ksenophon'da İkonion, Phrygia ile Lykaonia arasında bir sınır şehri olarak gösterilmesine rağmen, daha sonraki kaynaklarda hep Lykaonia içerisinde sayılmıştır (Darkot, 1997: 843). Ayrıca Roma ve Bizans egemenliği çağlarında İsauria'nın kuzey bölümünde gösterilen Lykaonia, genellikle söz konusu bölgeyle birlikte anılmıştır. Öyle ki Pisidia ile Lykaonia arasındaki ana yoldan 21 km içerideki Dinek Köyü'nden itibaren antik çağlarda İsauria adı verilen bölge başlamaktadır (Freely, 2002: 143)³. O halde Lykaonia güneyden Kilikia Trakheia (=Dağlık Kilikya) ve Toroslarla çevriliydi.

Öte yandan, bölgenin İkonion'dan dışında, bir diğer önemli merkezi olduğu anlaşılan Laranda (=Karaman), Sicilyalı Diodoros'un eserinde İsauria adını taşıyan bölgenin merkezi olarak gösterilmektedir. Çünkü Diodoros (XVIII 22, 1-8)'ta Laranda, her iki İsaoria (İsaoria Nova ve İsaoria Vetus) ile birlikte Perdikkas ve Philippos tarafından yağmalanan İsaoria şehirlerindedir. Ptolemy, Savatra (=Yağlıbayat), Lystra (=Hatunsaray) ve İsaoria'dan oluşan üç şehri, İsaoria bölgesinde aramaktadır. İsaoria'yı Kilikya ve Lykaonia arasındaki geçide yerleştiren antik yazar, sınırları için Kilikia Trakheia'dan Derbe (=Kertihöyük)'ye ve Koralis Gölü (=Beşşehir Gölü)'ne kadar uzanan çok geniş bir tanımlama verir (Carmody, 1972: 33). Strabon ise, İsaoria olarak iki şehirden söz eder ve ondan biraz daha ilerideki Derbe'den sonra Kappadokia'yı gösterir. Ayrıca Strabon (XII 6, 1-3), "*Toros yakınlarında bulunan İsaoria de Lykaonia'ya aittir*" şeklindeki ifadeyle, İsaoria'yı Lykaonia'nın bir vilayeti, bir eklentisi gibi yansıtmaktadır. Öyleyse Strabon zamanında Lykaonia ve İsaoria sahaları bir yönetim altında birleşmişlerdi. Ayrıca her iki vilayetin güney sınırının Toros Dağları olduğu anlaşılmaktadır. Strabon'dan sonra yaşamış olan Pliny (V 94), verilen bu sınırlamanın tersine İsaoria, Clibanus⁴ ve Lalassis (=Mut çevresi) şehirlerinden söz ederek, zamanın yazarlarını Homonadeinler milletini zikretmeden geçtikleri gerekçesiyle suçlamaktadır. Yine aynı antik yazar, İsaoria ile komşu ve sınırdaş olan bu milletin içerlerde Homona adında bir başkenti olduğunu da belirtir.

Bölgenin doğu sınırına gelince; Strabon'da (XII 6, 1) bu yöndeki sınır konusunda şu bilgiler yer alır:

"...sözü edilen bölge, Kappadokia ile Lykaonia'yı Kilikia Trakheia'dan ayıran yerdedir ve bölge hâkim bir durumda uzanır. Lykaonilularla Kappadokialılar arasındaki sınır, Lykaonialılara ait Koropassos Köyü ile Kappadokialılara ait Garsarua kenti arasındadır. Bu iki kale arasındaki uzaklık yüz yirmi stadion kadardır".

Strabon, Lykaonia-Kappadokia sınırının Lykaonialılara ait Koropassos Köyü ile Kappadokialılara ait Garsarua (Aksaray) kenti arasından geçtiğini belirtmektedir. W. M. Ramsay'ın (1961: 380) Koropassos'u Ptolemy'deki Adapissos'un bozulmuş şekli olarak Aksaray ile Sultanhanı arasına yerleştirme önerisini doğru olarak kabul ettiğimiz zaman, Lykaonia sınırının Aksaray yakınlarına ve Tatta Gölü (Tuz Gölü)'ne kadar ulaştığı sonucuna ulaşılır. Öte yandan, bu yönde sınır konusunda Strabon (XII 6, 3), İsaoria'ya komşu olarak gösterdiği Derbe'nin Kappadokia'ya en yakın ülke olduğunu bildirmektedir. İsaoria olarak düşündüğümüzde Kappadokia-İsaoria sınırının Derbe yakınlarından geçmesi gerekir.

XX. yüzyılın başlarında Anadolu'yu dolaşan Fransız seyyâh Ch. Texier (2002: 121), bölgenin antik çağ doğu sınırı konusunda şunları kaydetmektedir:

"Tyana (=Kemerhisar) şehrini, İsaoria ve Lykaonia şehirlerinden ayıran sınırın, coğrafya açısından belirlenmesi mümkün değildir. Çünkü bunlar, Romalılar döneminde genişletilmiş ve çok değişmiştir. Bizanslılar zamanında yeniden büyümüş ve önemli şehirler adını alarak, örnek olarak Homonada diye adlandırılmıştır. Bazı haritalar, İsaoria memleketini ta denize kadar götürürler; gerçekte bu memleket hiçbir zaman Karaman ve Tyana çöllerini ayıran sınırdan öteye gitmemiştir ve Tyana şehri sürekli olarak Kappadokia'dan sayılmıştır. Ereğli'nin güneyi dağlara kadar hep çıplaktır. İki saha arasındaki sınırı bu oluşturur".

O halde, kuzeyden Galatia ile sınır teşkil eden Lykaonia'nın doğusunda Kappadokia'nın yer aldığı açıktır. M. T. Cicero (Ad. Fam., XIV 5), şimdiki Ereğli/Karahöyük'e eşitlenen Kybistra'yı Kappadokia'da Kilikia sınırına yakın ve Toros civarı olarak göstermektedir. W. M. Ramsay'a göre (1961: 348), Hasan Dağı'nın büyük bir kısmı Kappadokia'da yer alıyor, Kybistra (=Ereğli)'nin Lykaonia'da olduğuna şüphe olmamakla beraber, Kastabala⁵ muhtemelen Kappadokia'da kalıyordu. Ancak hiç şüphesiz antik yazarlardan elde edilen bu sınırlar idarî sınırlar olup sık sık değişmiştir.

ANTİK KAYNAKLAR IŞIĞINDA LYKAONIA'DA YÖNETİM VE ŞEHİRLEŞME

Büyük İskender ve Generalleri Yönetiminde Lykaonia

M.Ö. 333 yılında Büyük İskender, İssos Savaşı'nı takiben Kilikya Satraplığı'na kral muhafızlarından Nikanoros'un oğlu Balakros'u tayin etti (Arrinanus II 12, 2; Casabonne, 2000: 89). Asıl görevi, İsaoria ve Laranda şehirlerini kontrol altına almak olan bu satrap,

³ İsaoria genel olarak Kilikia Trakheia (=Dağlık Kilikya) ile Lykaonia arasına yerleştiriliyor ve bu dağlık bölgenin sakinleri, ayrım gözetilmeksizin Toroslular, İsaorialılar ve Kilikyalıları olarak adlandırılıyorlardı (Casabonne, 1999: 81). Strabon (XII 6, 2), Koralis (=Beşşehir Gölü) ve Trogitis (=Seydişehir Gölü) göllerinin ikisini de Lykaonia'da göstermektedir. İsaoria Bölgesi, H. Bahar tarafından doktora tezi olarak çalışılmıştır. Bölge hakkında ayrıca bkz. Bahar, 1995: 219-241; 1996: 51-91.

⁴ Pliny'nin ifadelerinden İsaoria bölgesi içerisinde yer aldığı anlaşılan kentin, kesin yeri maalesef belirlenememiştir. R. Syme (1986: 163), Clibanus'un Ermenek'in daha önceki isimlerinden birisi olduğu şeklinde görüş ifade etmiştir. Clibanus hakkında ayrıca bkz. Ruge, 1900: 22; Doğanay, 2005: 8, 103.

⁵ Antik yazarlardan Pliny'de (VI 3), bir Kappadokia şehri olarak geçer. Strabon (XII 1,4; XII 2, 7), buradan iki defa ve Kybistra (=Ereğli) ile birlikte söz etmiş, bu iki şehri Tyana (=Kemerhisar)'dan uzak olmayan, fakat Toroslara yakın bulunan bir yerde göstermişti. Bu bilgilerin ışığında W. M. Ramsay tarafından (1961: 378), Ereğli'nin batısı ve Karaman'ın doğusunda Ayrancı ilçesine bağlı Ambar Köyü'ne yerleştirilmiştir.

M.Ö. 324 yılında Pisidia'yı zapt etmeye çalışırken, bölge halkının isyanı sonucunda öldürülmüştür (Diodoros, XVIII 22, 1; Shaw, 1990: 217). Balakros'un piyasaya Pers karakterli iki seri gümüş para sürdüğü bilindiğine göre bölge, bir süre bağımsız kalmış olmalıdır (Casabonne, 2000: 89 vd.). Balakros'un öldürülmesi üzerine İskender, generallerinden Perdikkas'ı İsauria ve Laranda'ya bir intikam seferi düzenlemekle görevlendirmiştir. Çünkü Kilikya satraplığına bağlanmış olan bu şehirler, satraplığa karşı isyan etmişlerdi. Perdikkas için, Trogitis Gölü'ne doğru dağlık bölgeye girmeden ve İsauria Vetus gibi bir kaleyi kuşatmadan önce, bir tedbir olarak İkonion'dan Laranda'ya kadar olan ovanın bitimindeki küçük tepelerin kontrol altına alınması uygun olacaktı. Laranda, güneye doğru Kilikia Tracheia'nın merkezine giden güzergâhı kontrol eden kapılara giden yol üzerinde bir stratejik noktaydı. Lykaonia içerisinde imparatorluğun haberleşmesini garantiye aldıktan sonra Perdikkas, önce Laranda'yı, sonra da İsauria'yı fethetti (Diodoros, XVIII 22, 1; Levick, 1967: 17).

İskender'in ölümünden sonra generalleri arasında yapılan paylaşımında Lykaonia'nın içerisinde yer aldığı bölge, imparatorluk naibi seçilen Antigonos'a verilmişti. M.Ö. 301 yılında yapılan İpsos (=Şuhut) Savaşı'nda Antigonos'un ölümü üzerine Anadolu, Lysimakhos'un payına düştü (Özsait, 1982: 82). Ancak stratejik önemi sebebiyle bölge sık sık el değiştirmiş, karışıklıklar sürekli devam etmiştir. M.Ö. 281 yılında Kurupedion Savaşı'nda Seleukoslara yenilen Lysimakhos sülalesi tarihe karışınca, Lykaonia'da da Seleukoslar hâkimiyeti başlamıştır. Daha sonra Seleukos-Ptolemaios mücadelesine sahne olduğu görülen bölge, Seleukoslar idaresinde kaldı. Ancak M.Ö. I. yüzyıla kadar söz konusu krallıklar arasında mücadeleye sahne olmuştur.

Roma Cumhuriyeti'nin Siyasal Düzenlemeleri ve Lykaonia

Lykaonia Bölgesi, bir süre sonra Seleukos kralı III. Antiokhos'un yönetimine geçmiştir. Ancak Roma ile imzaladığı Apameia Barışı kararları gereğince Antiokhos, Sarpedon (=İncekum) Burnu'nun batısına geçemeyecekti (Livius, XXXVIII, 38-39; Jones, 1971: 198). Seleukoslar kralı imzaladığı söz konusu antlaşmayla Torosların batı yamaçlarından Halys (Kızılırmak) Nehri'ne kadar olan bütün topraklarını Romalılara bırakmıştı. Onun terk ettiği yerlere Lykaonia bölgesi de dahildi. Fakat daha sonra Bithynia kralı Prusias, yaptığı antlaşmayla Roma'dan Phrygia, Mysia, Lydia ve Milyas'ı aldı. Böylece Toros'tan bu yana dağların tepeleri sınırı oluşturduğundan kuzeyindeki ormanlık sahalara, Lydialıları ve Kariyalıları olduğu kadar Lykaonialıları da içine alıyordu (Texier, 2002: 288). Apameia Barışı'ndan sonra Roma, Anadolu'da izlediği politikanın bir gereği olarak aldığı toprakları, Rodos ve Pergamon (=Bergama) gibi müttefiklerine bıraktı. Bu şekilde Lykaonia da Pergamon Krallığı idaresine geçmiş oldu.

M.Ö. 133 yılında Pergamon kralı III. Attalos (M.Ö. 138-133)'un vasiyetiyle Roma, Anadolu'da daha etkin bir politika izlemeye başladı. M.Ö. 129 yılında Manius Aquilius başkanlığındaki on kişilik bir senato heyeti (=decem legati) tarafından Provincia Asia (=Asia Eyaleti) kurulmuştur⁶. Eyaletin oluşum sürecindeki düzenlemelerle, Phrygia'nın doğusu, Kilikya, Kastabala, Kybistra (=Ereğli-Karahöyük), Derbe, Pisidia ve Pamphylia ile birlikte Lykaonia da Roma müttefiki olan Kappadokia kralı Ariarathes'in çocuklarına bırakılmıştır (Mitford-Andrews, 1980: 1234-1235). Kolayca anlaşılacağı gibi Pergamon Krallığı'nın fakir ve yönetimi zor olan doğu kesimi, Mysia, Lydia, Karia ve Phrygia'nın bir bölümünden meydana gelen Asia Eyaleti'ne dahil edilmemiştir. Buralar, M.Ö. 130 yılında Aristonikos isyanının bastırılmasında M. Perperna'ya yardım eden müttefikleri arasında paylaştırılmıştır (Özsait, 1985: 70)⁷.

M.Ö. 103 yılında Kilikya korsanlarına karşı savaş açan Marcus Antonius, aldığı emir doğrultusunda kara ve deniz savaşlarında korsanları yendi (Tacitus, *Annales*, XII 62). Henüz konsüllük yapmadığı halde prokonsül olarak, Kilikya'ya giden Marcus Antonius'a verilen görev, korsanlara karşı yapılacak savaşın komutanlığıydı. Bu tarihten tam on yıl sonra (M.Ö. 92) Kilikya, daha sonra diktatör olarak ünlenecek olan Sulla'nın valilik yaptığı eyalet olarak anıldı. O halde Kilikya, ilk kez bu tarihte Provincia Cilicia adıyla Roma eyaleti yapılmış ve eyaletin ilk valisi de Sulla olmuştu (Kaya, 2005a: 17)⁸. Eyaletin sınırları, Lykaonia üzerinden Kappadokia'ya kadar uzanıyordu.

Roma senatosu, M.Ö. 78 yılında P. Servilius Vatia'yı beş yıllık bir komuta yetkisiyle, Kilikya'ya yolladı. M.Ö. 77 yılında İsaurlular kavimlere karşı operasyonlara başladı. Bölgeyi ele geçirerek Kilikya Eyaleti'ne bağlayan Servilius Vatia, İsauricus unvanını aldı (Strabon, XIV, 3, 3; Syme, 1939: 300 dn. 4). Roma hükümeti, Servilius İsuricus tarafından Kilikya'nın iç bölgelerinde kazanılan stratejik avantajları kullanmak üzere işe koyuldu. M.Ö. 74 yılında korsanlara karşı özel bir komutanlık oluşturulmuştu. Servilius, İsauria Vetus'a yaklaşmadan önce Lystra, Derbe ve İsauria Nova'yı ele geçirmiş olmalıdır. Zira İsauria Nova'nın elçileri İsauricus'a ulaştığında, Lystra ya da Derbe silah bırakmıştı (Syme, 1995: 212). Fakat muhtemelen Mithridates savaşları nedeniyle Marcus Antonius yetersiz kalınca, korsanlık sorununu halletmek ve batı vilayetlerinde düzeni sağlama görevi, Pompeius Magnus'a verildi (Syme, 1995: 213).

Romalı proconsul Pompeius, M.Ö. 64-63 yıllarında Manila Yasası'nın kendisine tanıdığı geniş yetkiyle, Anadolu'da istediği düzenlemeyi yapma hakkına sahipti. Pompeius, Hellen kentleri (=polis) modelinde kentler kurmak ve Roma'nın Anadolu'daki eyaletleri dışında kalan kesimlerini, Romalıların atayacakları ya da onay verecekleri bağımlı krallara bırakmak esasına dayanan egemenlik politikasının temelini de attı⁹. Bu çerçevede Pompeius, VI. Mithridates'in ülkesi Pontos'un büyük bir bölümünü Roma

⁶ Roma'nın Anadolu'da kurduğu ilk eyalet için bkz. Kaya, 2005a: 14 vd.

⁷ Aristonikos'un M.Ö. 133 yılında Pergamon Krallığı ve onun müttefiki Romalılara karşı Batı Anadolu'da başlattığı köle isyanı için bkz. Malay, 1987: 36 vd.; Radt, 2002: 37.

⁸ Eyalet sınırları içerisinde korsanlığın merkezî sahasını oluşturan Kilikya ile birlikte, yine önemli korsanlık merkezleri durumunda olan Pamphylia, Pisidia, Phrygia ve Milyas yer almaktaydı. O halde eyaletin adı tamamen kuruluş amacından kaynaklanmıştır. Sınırlarının tam olarak belirlenememesinin sebebi, buradaki "provincia"nın anlamından kaynaklanmaktadır. Bu kelimenin eyalete gönderilen Romalı proconsulün yetki alanının coğrafi sınırlarını belirlediği anlaşılmaktadır. Kilikya eyaletinin kuruluşu ve sınırları konusunda detaylı bilgi için bkz. Syme, 1939: 299 vd.; Levick, 1967: 22.

⁹ Pompeius'un Anadolu'daki siyasal düzenlemeleri konusunda bkz. Kaya, 1998: 163 vd.

toprağı yaparak onu Bithynia Eyaleti ile birletirdi. Bu krallığın Roma eyaletine dönüştürülmesiyle Anadolu yarımadasının iç kesimlerinin denizlerle bağlantısı büyük ölçüde koparılmıştı. Pompeius, M.Ö. II. yüzyılın ikinci yarısından beri Romalılara sadakatle bağlı kalan Kappadokia kralı I. Ariobarnazes'e ek topraklar vererek ödüllendiren, Kilikya Eyaleti ile Kappadokia Krallığı arasında kalan Pamphylia'nın kuzeyindeki Lykaonia bölgesini Derbeli Antipater'e verdi. Muhtemelen iç savaşların etkisiyle, Roma'nın göz yumması sonucu ortaya çıkmış olan Antipater'in Lykaonia'daki krallığı, Derbe ve Laranda'yı içine alan küçük bir sahadan ibaretti (Magie, 1950: I 1313; Mitchell, 1993: I 32). Antik yazarlardan Strabon (XII, 6, 3), M.Ö. I. yüzyıl sonlarında bölgenin siyasal ve idarî durumu yanında tarihî coğrafyasına da ışık tutan şu bilgileri vermektedir:

"Isaurike'nin yanında Derbe bulunur ve burası Kappadokia'ya en yakın ülkedir. Derbe, Tiran Antipatros Derbetes'in kralî ikametgâhı idi. Bu tiran Laranda'ya da sahipti. Fakat benim zamanımda Derbe ve her iki Isauria'da Amyntas¹⁰'ın elinde bulunuyordu. Amyntas, Isauria'yı Romalılardan aldığı halde Derbetes'e saldırıya geçerek onu öldürmüştür. Amyntas, Eski Isauria (=Isauria Vetus/Zengibar Kalesi)'yi tahrip ettikten sonra aynı yerde kendisi için kralî bir ikametgâh yaptı. Fakat orada inşa ettirdiği surun tamamlanmasını göremedi, çünkü Homonadeis ülkesini istila ederken, Kilikyalılar tarafından pusuya düşürülerek yakalandı ve öldürüldü".

Strabon'un tanıklığından anlaşılıyor ki bölgedeki beyler arasında en güçlüsü ve dikkat çekicisi Derbeli Antipater'dir.

Bölge, Cicero'nun Kilikya Eyalet Valiliği görevine gidişi sırasında da tarihî bir rol oynamış görünüyor. Cicero'nun söz konusu yolculuk sırasında kat ettiği, İkonion (=Konya)'dan Ereğli önlerindeki Akgöl yakınlarında bulunan Lykaonia-Kappadokia sınırına kadar olan etapla ilgili olarak maalesef çok fazla bilgiye sahip değiliz. Ancak Cicero, bu yolculuğu sırasında bölgenin yerli ve güçlü bir beyi olan Derbeli Antipater'in misafiri ve dostu olmuştur (Belke-Restle, 1978-1980: 7). Antipater, M.Ö. 51 yılında Kilikya yolculuğuna çıktığı zaman, Derbe çevresinde bir iktidar bölgesi kurdu ve büyük ihtimalle hâkimiyet sahası Karadağ'ı da içine aldı. Uşak'ta bulunan bir kitabe parçasından ve Cicero'nun Q. Philippus'a yazdığı mektuptan anlaşıldığına göre, daha sonra Antipater'in Romalılarla olan dostane ilişkileri bozulmaya başlamıştır. Fakat buna rağmen M.Ö. 36 yılı sonrasında ortadan kaldırılıncaya kadar hâkimiyeti altındaki bölgeyi yönetmeyi başarmıştır (Belke-Restle, 1978-1980: 9).

Cicero'nun valiliğinden sonra eyaletin kalan kısımlarının da Ptolemaiosların elinde bulunan Kıbrıs'a bağlanmasıyla, Kilikya Eyaleti ortadan kalktı. M.Ö. 40-39 yıllarında Marcus Antonius'un Anadolu'yu yeniden düzenlemesi sırasında bölgenin önemli rol oynadığı anlaşılmaktadır. Anadolu'yu siyasal olarak yeniden yapılandıran Antonius, Galatia kralı Deiotaros'un torunu Kastor'u Galatia kralı olarak atadı. Ayrıca Caesar'a karşı Philippi Savaşı'na katılan Deiotaros'un generali Amyntas ile Laodikealı (=Goncalı) Zeno'nun oğlu Polemo'ya kral unvanını verdi. Amyntas'ın krallığı, Phrygia Paroreia¹¹, Pisidia ve Kilikya'nın bir kesimini içine alırken; Polemo'ya bırakılan krallık, başkenti İkonion (=Konya) olmak üzere Lykaonia Ovası'nı, Toros Dağları'nı aşan geçitleri ve özellikle Kilikya kapılarını kapsadı (Kaya, 2005b: 146)¹².

Antonius'un bağımlı krallar atamasının tek nedeni, onların Philippi Savaşı'ndaki hizmetleri de değildi. Muhtemel Parth saldırılarına karşı tampon bir bölge oluşturma ihtiyacı, bu bağımlı kralların atanmasında hiç şüphesiz önemli bir rol oynamıştı. Bu açıdan bakıldığında Perilaus'un oğlu Derbe ve Laranda hâkimi Antipater'e verilen rol de oldukça önemli olmalıydı. Çünkü M.Ö. 40 yılında Partlara karşı Kilikya kapılarını savunma görevi ona verilmişti (Syme, 1939: 328). Ayrıca söz konusu kralların görevlerinden birisi de Toros bölgesindeki kabilelerin kontrolünü sağlamaktır (Kaya, 2005b: 146). Görülüyor ki Antonius, Anadolu'daki siyasal düzenlemeleri sırasında geleneksel Roma politikasının bir gereği olarak Anadolu'da verimli kaynaklara sahip olmayan ve yönetimi sorunlu sahalara, bağımlı krallıklara bırakmıştı. Yine kaynaklardan anlaşıldığına göre Antonius, Karadağ'ı yöneten ve muhtemelen Başdağ'da kaleyi yaptıran Amyntas ile Polemo'yu diğer beylerden üstün tutmuş, bu şekilde bölgenin yönetimini birleştirmiş oluyordu (Belke-Restle, 1978-1980: 11). Ancak Galatia kralı Kastor'un ölümü nedeniyle, Antonius'un Anadolu'daki bu siyasal yapılanmasının ömrü pek kısa olmuştur. M.Ö. 37/36 yılında Anadolu'daki bağımlı krallıkların hükmedecekleri ülkelerin sınırlarını yeniden belirleyen Antonius, bu kez Anadolu topraklarının en büyük payını Amyntas'a vermiştir. Amyntas'ın Galatia kralı atanmasıyla krallığın sınırları, güneyde Akdeniz'e kadar ulaşmıştır. Zira Antonius, M.Ö. 40/39 yıllarında bağışlamış olduğu toprakları Amyntas'tan geri almadığı gibi, Lykaonia'yı ve Pamphylia'nın Side'yi de içine alan bir kesimini onun krallığına eklemiştir. Bu şekilde Amyntas'ın krallığı, kuzeyde asıl Galatia, güneyde Pisidia ve Doğu Pamphylia; doğuda ise Lykaonia ve Isauria'yı kapsıyordu (Özsait, 1985: 82 dn. 401).

Öte yandan, başlangıçta Polemo'nun Kilikya üzerindeki hâkimiyeti sadece Kilikia Trakheia (=Dağlık Kilikya) ile sınırlandırılmıştır. Çünkü Kilikia Pedias (=Ovalık Kilikya), bu zamana kadar Suriye Eyaleti'ne bağlıydı. Bu süre zarfında Antipater'in Derbe'den başka hangi bölgelere hükmettiğini belirlemek oldukça güçtür. Burada bilemediğimiz bir konu da önceleri Romalılarla anlaşmazlığa düştüğü Laranda'ya ne zaman sahip olduğudur. Ancak M.Ö. 39 yılındaki düzenlemeler sırasında ele geçirdiği tahmin edilmektedir (Belke-Restle, 1978-1980: 11). Bütün bunların sonucunda bölgede merkezî bir otoritenin olmadığı anlaşılmaktadır. Antipater, Pompeius ve Antonius arasındaki otorite boşluğundan faydalanmak suretiyle, muhtemelen sınırlarını Olba Tapınak Krallığı sınırlarına yani Orta Dağlık Kilikya'nın iç kesimlerine kadar genişletmiştir (Syme, 1939: 310). Bu durumda onun hâkimiyet sahasının Isauria bölgesinin doğu kısmıyla Toros eteklerine kadar olan bölgeyi içine aldığı anlaşılmaktadır. Isauria'nın batısı, Polemo'nun elinde bulunmaktaydı. Antipater'in böyle bir girişimde bulunmasının temelinde, güvenliğin yanında denize ulaşma çabası gibi nedenlerin yatmış olabileceğini düşünmekteyiz. Zira böyle bir hareketle hem Sertavul Geçidi'ni ve hem de Isauria'nın doğu kısmındaki geçitleri kontrol altına almış olacaktı. Bu tür girişimler açısından, kıydan platoya ve platodan kıyıya durum pek farklılık göstermemektedir. Kilikia Trakheia (=Dağlık Kilikya) adından da anlaşılacağı gibi oldukça engebeli bir araziye sahip olup,

¹⁰ Galatia kralı Deiotaros'un özel kâtipliğini yapmış olan ve Roma'nın Anadolu'da kurduğu yeni düzende son derece etkin rol oynayan Amyntas için bkz. Brandis, 1910: 549; Magie, 1950: II 1282 dn. 16-17; Kaya, 2005: 147 vd.

¹¹ Phrygia'nın güneyindeki Pisidia boyunca doğudan batıya doğru uzanan bölümdür. Bu konuda bkz. Strabon, XII 8, 13-14.

¹² Antonius'un M.Ö. 40-39'da atamış olduğu bağımlı krallıklar ve sınırları konusunda bkz. Magie, 1950: I 433 vd.; Mitchell, 1993: I 38.

korsanlığa son derece elverişli bir yerdi¹³. Toros silsilesinin önünde yerleşmiş insanlar bu uğraşlar içerisindeyken, dağların arkasındaysa toprağı işleyen insanlar yerleşmişlerdir. Bu topraklar kolayca işgal edilebilecek yerler olduğu için sürekli kontrol altında tutulmalıydılar.

Benzer şekilde, Polemo'nun da yönetimi altındaki Kilikya bölgesinin sınırlarını, tehlikelerden korumak amacıyla Torosların kuzey uzantılarına kadar genişlettiği bilinmektedir. Ancak bilinmeyen konu, Polemo'ya Lykaonia'nın hangi ölçülerle ve neye göre verildiğidir. Çünkü Konya ve çevresini de onun yönettiği bilinmektedir (Strabon, XII 6, 1). Bundan dolayı Karadağ'ın Polemo'nun hâkimiyetinde olduğunu tahmin edebiliyoruz.

Roma'daki İç Savaşlar sırasında Kilikya Eyaleti parçalanmış ve feshedilmişti. Roma hükümeti, artık Anadolu'da proconsul yerine yerli bir prens yani Galat kralı Amyntas tarafından temsil edilmeye başlanmıştı. Amyntas, M.Ö. 31 yılındaki Actium Savaşı'na Antonius'un yanında katılmasına rağmen, ihanet ederek Octavianus tarafına geçmiştir. Savaşın sona, Roma Cumhuriyeti'nin tek adamı olan Octavianus (=Augustus), da Anadolu'yu yeniden yapılandırma için bir takım siyasal ve idarî düzenlemeler yapmıştır¹⁴. Augustus, Amyntas'ın krallığına ve mevcut topraklarına dokunmadığı gibi, İsauria'yı ve M.Ö. 36 yılından beri Kleopatra tarafından yönetilen Dağlık Kilikya'yı da kendisine bağlamak suretiyle ödüllendirmiştir. Böylece Yozgat'tan Manavgat'a kadar uzanan bir bölgeye hâkim olduğu anlaşılan Amyntas'ın Side'de adına sikke bastırıldığı bilinmektedir (Head, 1911: 747; Atlan, 1975: 575 vd.). Augustus'un Amyntas'ın sınırlarını bu kadar genişletmesine göz yummasının tek nedeninin son savaşta yardımcı için duyulan minnettarlık olmadığı anlaşılmaktadır. Diğer krallar cezalandırılırken Amyntas'ın ödüllendirilmesi, Roma'nın Anadolu yönetiminde ona yüklenilecek misyonla ilgili olmalıdır. Çünkü Augustus tarafından Amyntas'a başta Pisidia ve İsauria bölgeleri olmak üzere, krallık içerisindeki baş edilmesi zor kabilelerin etkisiz hale getirilmesi görevi verilmişti (Syme, 1948: 571; Kaya, 2005b: 148).

Galatia Krallığı, kuzeydeki asıl Galat ülkesi dışında, İsauria, Kilikia Pedias (=Ovalık Kilikya), Kilikia Trakheia (=Dağlık Kilikya), Pamphylia, Lykaonia ve Büyük Phrygia'nın bir bölümünü içine alıyordu ki asıl sorunlu bölgeler buralardı. Antonius ve Octavianus için krallığın bu kesimine hükmetmek yerine Amyntas'a bırakmak daha akılcı bir yoldu. Çünkü buralarda Homanadeisler başta olmak üzere itaat altına alınması zor bir takım kabileler yerleşmişlerdi. Bölgenin fethine muhtemelen Kremna (=Çamlık Köy)'yi ele geçirmekle başlayan Amyntas, doğuya yönelerek Derbeli Antipater ile savaştı. Antipater, hem savaşı hem de hayatını kaybetti. Laranda ve Derbe'yi ele geçirip tahrip etti. Antipater'in Derbe'deki kraliyet sarayını yıkarak, burada kendisi için bir kraliyet sarayı inşa ettirmeye başladı (Syme, 1995: 213; Kaya, 2005b: 150).

Amyntas, Tiran Antipatros'a ait kaleleri ele geçirdikten sonra, Eski İsauria (İsaurea Vetus/Zengibar Kalesi)'da kendisine kral bir ikametgâh yaptırmış, görkemli bir sur inşasına başlamıştır. Bundan sonra askerî hareketlerini Kilikia Trakheia, Pisidia ve Phrygia Paroreia bölgelerinde yoğunlaştırmıştır (Ballance, 1957: 147 vd.; Arslan, 2000: 180). Bu bağlamda M.Ö. 30-25 yıllarında, Trogitis Gölü (=Suğla Gölü) çevresindeki geniş arazilerde, Doğu Pisidia ve Toroslarda yaşayan inatçı bir kavim olan Homanadların üzerine yürümüştür. Fakat öldürdüğü şeflerden birisinin karısı tarafından pusuya düşürülerek öldürüldü (Özsait, 1985: 83 vd.; Mitchell, 1993: 141)¹⁵.

Roma İmparatorluk (Principatus) Yönetiminde Lykaonia Bölgesi

Bölge, Amyntas'ın ölümü üzerine bir kez daha karışıklık içerisinde kalmıştır. Amyntas, çok büyük bir toprak bırakmıştı. Onun beklenmedik ölümü üzerine Roma'da Principatus (İmparatorluk) döneminin kurucusu Augustus, krallığı Amyntas'ın çocuklarına bırakmadı ve Provincia Galatia (=Galatya Eyaleti)'ya dönüştürülmesine karar verdi (Cassius Dio, XLIII 26.3; Levick, 1967: 29). Böylece Marcus Lollius tarafından Roma'nın Anadolu'daki ilk imparator eyaleti kurulmuş oldu. Galatia'dan Pamphylia'ya kadar çok geniş sınırlara sahip eyaletin sınırları sık sık değişmekle birlikte, Lykaonia daima eyalet sınırları içerisinde kalmıştır (Kaya, 2005b: 229). Bu türden eyaletlerin hepsinde olduğu gibi, yeni eyaletin başına da doğrudan imparatora bağlı "Legatus Augusti pro praetore" unvanlı bir eyalet valisi atandı. Fakat anlaşıldığı kadarıyla Derbe, Laranda ve Kilikia Trakheia ayrı tutularak Kappadokia kralı Arkhaleos'a verilmişti (Ramsay, 1961: 413).

W. Wallace ve R. Williams (1999: 98), Amyntas'ın ölümü üzerine Roma'nın bölgede izlediği tutumu Aziz Pavlus'un hayatı açısından şu çarpıcı ifadelerle değerlendirmektedirler:

"M.Ö. 25 yılında kral Amyntas öldürülmüş, yönetimindeki topraklar Galatia Eyaleti olarak Roma'nın topraklarına katılmıştı. Bu olay, Pavlus'un yaşamında birincil bir rol oynamıştır. Yeni eyalet Kelt (=Galat) göçmenlerinin geldiklerinde yerleştirildikleri bölgelerden daha geniş bir toprağı kaplıyordu. Özellikle Amyntas'ın öldüğü yer olan Anadolu yaylasının kenarı boyunca uzanan dağlık bölge de buranın içinde sayılmıştı. Bu topraklar daha önce Kilikia Eyaleti'nin bir bölümünü oluştururdu. Amyntas, meslek yaşamına Kelt kralı Deiotarus'un kâtibi olarak başlamış, kralın torununun ölümünden sonra kral olmuştu ve yönetimine ek toprak verilmişti. Bir süre önce Herodes'in atanması gibi bu atama da o tarihlerde Romaluların bir kimseyi kral yaparken ne aile bağına ne de soy kütüklerine bakmadıklarını, yalnızca acımasız bir katılık ve beceri aradıklarını gösterir. Augustus, Amyntas'ın oğullarının babalarının yaptığı işin üstesinden gelemeyecekleri, dağlardaki kabileleri ezmek için Roma birlikleri göndermek gerektiği yargısına varmıştı. İsteddiği gibi de yapıldı. Öyle ki elli yıl sonra

¹³ Nitekim bu bölgenin halkı, klâsik kaynaklarda korsanlık faaliyetlerinin bir sonucu olarak Kilikyahlar ya da İsaerialılar diye ayrılmaksızın Toroslular olarak adlandırılmışlardır. Zira burada Hititler'den başlayarak Geç Roma Çağı'na kadar korsan faaliyetlerine rastlanmıştır. Dağlık Kilikya ve İsauria bölgelerinde korsanlık faaliyetleri konusunda geniş bilgi için bkz. Shaw, 1990: 238-270; Lewin, 1991: 167-181.

¹⁴ Galatia kralı Amyntas ve Kappadokia kralı Arkhaleos dışında Antonius tarafından oluşturulan bütün bağımlı krallıklara son verilen bu düzenlemeler konusunda bkz. Cassius Dio LI 2; Strabon XIV 5, 6; Magie, 1950: I 434.

¹⁵ Antik yazarlarda Amyntas'ın Homanadlarla mücadelesi ve ölümüyle ilgili gelişmeler için bkz. Tacitus, *Annales*, III 48; Cassius Dio, LIII 26.3; Strabon, XII 6, 3.

Pavlus, o dağlarda kayda değer bir olay çıkmaksızın yolculuklar yapabilmıştır ve dağların kuzey sırtı boyunca dağlılara göz kulak olsunlar diye Roma yurttaşlarının oturtulduğu bir dizi yerleşim yeri yani koloni kuruldu. Pisidia Antiokheia (=Yalvaç), İkonion (=Konya) ve Lystra (=Hatunsaray) da bunlar arasında idi”.

Öyle anlaşılıyor ki Roma'nın yönetimi sorunlu dağlık bölgeleri yerel hükümdarların yönetimine verme politikası, İsaüria'ya daha önce egemen olan güçlerin politikalarıyla da paralellik göstermektedir. M.Ö. 40'lı yıllardan başlayan ve M.S. 70 yıllarına kadar süren, dolaylı kontrol dönemi sırasında, bağımlı krallar dağlık bölgelerden şahsen sorumlu tutulmakta ve buraları istedikleri gibi yönetebilmekteydiler. Ancak bu küçük krallıklardan hiç birisi, tebaalarından kuvvet toplamak için gerekli olan güç ve vasıtalara sahip değillerdi. Roma emperyalizmiyle sağlanan güçlü himaye ve şiddet sayesinde, dağ ve ova arasında siyasî bir bütünleşme sağlamak için azami çaba göstermeye teşvik edildiler (Shaw, 1990: 229).

Yani Romalılar, bölge için dolaylı yönetimi tercih ederlerdi. Söz konusu yönetim tarzında idarenin bütün yükü, doğuda Yunan tipi “polis” demek olan kendi kendini yöneten toplulukların yerel önderlerinin omuzlarına yüklenirdi. Bu eğilimiyle tutarlı olarak Roma, yerel kentleri Yunan polisine çevirir, Makedon krallar gelmeden önce hiçbir kent bulunmayan yerlere de yeni “polisler” kurarlardı. Bu şehirler için de yerinden yönetimin, büyük toprak sahiplerinin alt soyundan gelen seçkin sınıfın elinde olmasını yeğlerlerdi. Augustus zamanında görüldüğü gibi bazı durumlarda, tek başına sivrilmiş ağalara ve onların ailelerine güvenildiği olmuşsa da genellikle Roma'nın tercihi, tüm yerel önemli ailelerin ortak önderliğinden yanaydı. Roma bu yerel önerleri yerli kültürler arasındaki çözülme ve ayrılma eğilimleri karşısında desteklerlerdi. O önderler de karşılıklı olarak bir takım işlerde Roma'ya yardımcı olmakla görevliydi (Wallace-Williams, 1999: 94).

Roma kolonileri genellikle askerî harekâtlar açısından önemli noktalarda kurulmuşlardı. Böyle bir yere yerleştirilmiş adamlar, duydukları bağlılıkla bekçilik görevini yerine getirirler, yerli halkın isyanlarını bastırırldı (Wallace-Williams, 1999: 96). Augustus, Anadolu'nun orta ve güneyinde temel görevi kendi güneylerine düşen dağ kabilelerine karşı bekçilik etmek olan dokuz koloni kurdu muştur ki Pisidia Antiokheia (=Yalvaç), İkonion (=Konya) ve Lystra (=Hatunsaray) bunlardandır (Ramsay, 1892: 70; Levick, 1967: 154 vd.). Söz konusu kolonilerden Antiokheia, kral Amyntas'ın ölümünden ve M.Ö. 25 yılında Provincia Galatia'nın oluşmasından az sonra kurulmuştu¹⁶. Lystra, Augustus'un generallerinden Sulpicius Quirinus'un Amyntas'ı öldüren Homonadlara karşı kazandığı zaferden sonra, M.Ö. 6 yılı dolaylarında kurulmuştur (Wallace-Williams, 1999: 205)¹⁷. Muhtemelen İkonion'un kuruluşu da bu zamanlarda olmuştur¹⁸. Bu kolonilerin birincil işlevinin askerî olduğu yolundaki düşünceye bir takım itirazlar olsa da bu durum, onların yerel kolluk gücü sağladıkları ve Roma'nın bölgedeki varlığını sağlamlaştırdıkları gerçeğini değiştirmemektedir (Wallace-Williams, 1999: 96).

Lykaonia, Arkhaleos'un M.S. 17 yılında ölümü üzerine II. Arkhaleos'un yönetimine girdi. Bölge, M.S. 37 yılında Kilikia Trakheia ve Lykaonia'nın bir kısmı ile birlikte Caligula Germanianus tarafından IV. Antiokhos ile Iotape Philadelphos'a verildi. Lykaonia şehirleri Derbe, Laranda, Musbanda'yı içine alan Strategia Antiokhiane'ye, IV. Antiokhos'a izafeten bu isim verildi (Ptolemy V 16; Hild-Hellenkemper, 1990: 32). Strabon (XII 1, 4), Kybistra, Kastabala ve Derbe çevresinin Arkhaleos'un ölümü üzerine Tiberius tarafından kurulan Kappadokia Eyaleti'ne dahil edildiklerini, fakat daha sonraları Derbe ve Laranda'nın Konion Lykanion (=Likaonia Birliği) şehirlerinden olduklarını açıkça belirtmektedir¹⁹.

Bölgede koloniler kuran Augustus hiç şehir kurmamıştır. Bu kesimin kentleşmesi, daha sonraki Roma imparatorları Tiberius ve özellikle de Klaudius zamanında gerçekleşti. Şehirlerin Kappadokia'dan Lykaonia'ya nakledildikleri tarih bilinmemekle birlikte, Claudioderbe adının Claudius (M.S. 41-54) tarafından hâkimiyetinin ilk yılında bu değişikliği yaptığı zaman verilmiş olması muhtemeldir. Zira Homonadlarla mücadelelerinden önemli dersler çıkartan Roma, böyle sorunlarla yeniden karşılaşmak istemiyordu. Bu nedenle daha önce başlamış olan koloni kuruluşlarını tamamlamakla kalmamış, bunlarla bağlantı sağlamak amacıyla, başlamış olan yol şebekesinin yapımına da hız vermiştir. Gerçekten de Roma'nın bölgedeki şehirleşme faaliyetleri ve yol ağı arasında sıkı bir bağlantının olduğu anlaşılmaktadır. Anadolu'nun coğrafi özellikleri nedeniyle ana yolların kuzeyden güneye değil, doğudan batıya doğru bir rota izlemesi, Lykaonia'daki şehirleşme faaliyetlerinde önemli etkenlerden birisini oluşturmuş olmalıdır. İç bölgelere nüfuz etmek, çetin ve sarp sahaları zapt edip kontrol altında tutmak ancak sıkı bir yol ağı sayesinde gerçekleştirilebilirdi. Torosların huzur ve güvenliği için bu şarttı (Syme, 1948: 573).

Roma yönetiminin etkisi, her şeyden önce adını egemen hanedanlığın üyelerinin isimlerinden alan şehirlerin kuruluşu veya imarıyla kendisini güçlü bir şekilde göstermekteydi. Germanikopolis (=Ermenek), Klaudiopolis (=Mut), Klaudioderbe (=Derbe), Klaudiokonium (=Konya), Klaudiolaodikeia (=Ladik), Claudiocaesia Mistea ve Claudioseleuceia (=Bayat)'nın kuruluşuyla,

¹⁶ Adından da anlaşılacağı gibi temeli Seleukoslarca atılmış bir yerdir. M.Ö. III. yüzyılın ortalarında I. Seleukos ya da oğlu I. Antiokhos tarafından kurulmuştur. Pisidia'nın kuzeyinde Phrygia kültürüne sahip bir bölgede yer alan yerleşim, Seleukosların bir türlü baş edemedikleri gerçekten Pisidialı kabilelere karşı bir denetleyici görevini üstlensin diye oraya kurulmuştur. Augustus'un şehri muhtemelen M.Ö. 25 yılı dolaylarında koloni olarak yeniden kurması konusunda bkz. Levick, 1967: 17 vd.; Mitchell, 1993: 176.

¹⁷ Asıl adı Colonia Iulia Gemina Felix Lystra olan ve bir Lykaon kökeni olduğu düşünülen (Levick, 1967: 155) yerleşim, Augustus tarafından muhtemelen Homonadlara karşı düzenlenen askerî harekâtlarda bir üst görevi görmesi için kurulmuştu. Bu konuda bkz. Levick, 1967: 51-52; Syme, 1995: 238. Ayrıca yüzey araştırmaları sonucu elde edilen bulgulardan hemen her devirde yerleşilmiş bir merkez olduğu anlaşılan bu koloninin kuruluşunda zengin su kaynaklarının da etkili olduğu konusunda ayrıca bkz. Bahar-Koçak, 2004: 20.

¹⁸ Kentin M.Ö. III. Bin yıldan beri oturulduğu tahmin edilmektedir. Hellenistik dönemde Yunan kurumlarını benimsemiş olan İkonion, M.Ö. 25 yılında Roma egemenliğine girmiştir. Augustus döneminde buraya bir koloni yerleştirilmişti ve Hellenistik polis ile birlikte hayatlarını sürdürüyorlardı (Mitchell, 1993: 177). Koloniye imparator Klaudius onuruna Klaudikonium adını kullanma izni verilmişti. Anlaşıldığına göre bir sonraki yüzyılda imparator Hadrianus zamanında yerli polisi içine alıp kendisiyle kaynaştırmıştır (Wallace-Williams, 1999: 205).

¹⁹ Laranda'ya ait Lykanoia Birliği sikkeleri için bkz. Hill, 1900: 21. Öte yandan Karaman'da bulunmuş M.S. II-III. yüzyıllar ağırlıklı Roma imparator sikkeleri için ayrıca bkz. Mertek, 1985: 17-29.

Galatia'nın güneyinin tamamı, tek bir idarî sisteme bağlanmış ve Toroslardaki Roma hakimiyeti sağlamlaştırılmıştır (Mitchell, 1993: I 78). Öte yandan Galatia Eyaleti'nin güneyinde kalan bölgede Lykaonia koinon (=Lykaonia Birliği)'un üyeleri olan Laranda (=Karaman), Barata²⁰, Hyde (=Karapınar)²¹ ve Dalisandus gibi kentler vardı. Yine bu çevrede Kana (=Gene/Beştaşlı Köyü), Savatra (=Yağlıbayat), Kinna (=Karahamzalı Köyü), Petra (=Girmir Köyü) ve Sidemorion (=Ambararası Köyü) eski adlarını değiştirmeden koruyan diğer kentlerdir (Kaya, 2005b: 230-231).

Kappadokia ve Galatia, Vespasian tarafından birleştirildiği zaman, Lykaonia da bu eyalete ilhak edilmişti (Ramsay, 1961: 372). W. M. Calder ve G. E. Bean'ın M.S. 63-72 yılları arası Roma eyalet sınırlarının verildiği detaylı haritada Strategia Antiokhiane, kuzeyde Garsarua (=Aksaray)'nın güneyi, doğuda Tyana (=Bor/Kemerhisar)'nın batısı, batıda Passala, Dalisandus, İsaura Vetus'un doğusu ve güneyde Akdeniz ile sınırlanmıştır. İsaura Vetus ise Dalisandus, Passala, İlistra (=Yollarbaşı), Laranda, Koropissos (=Dağpazarı/Kestel) ve Klaudiopolis (=Mut) yoluyla Antiokheia'ya bağlanmıştır (Calder-Bean, 1958). Bu idarî yapı içerisinde bir kavşak durumunda olan Laranda ise, Antiokheia içinde önemli bir merkez olmalıdır.

M.S. 138-161 yılları arasında İsauria ile Lykaonia, Galatia'dan ayrılarak Kilikia Trakheia ile birlikte büyük bir eyalet yapılmıştır (Magie, 1950: II 1459 vd.). Bu üç vilayetin valisi yine bir "Consular legatus"tur. Tarsus, bu vilayetlerin metropolisi unvanını almıştır. Galatia vilayeti sınırındaki önemli bir değişiklik, Antonius Pius'un egemenliği döneminde gerçekleşmiştir. Lykaonia'nın büyük bölümü bundan sonra Galatia'nın baskısı altına girmiş ve yeni bir isim yani "üç vilayet" (Kilikya, Lykaonia ve İsauria) adını alan bu vilayete katılmıştır. Galatia'nın sınırları çok kesin olmayıp, İkonion ve Lystra hatta Vasada hariç tutulmuştu. Lykaonia'nın geri kalanı "üç vilayet"i'nin ayrı bir birimini oluşturdu. Yeni vilayet oluşumunda İsauria, Kilikia Trakheia'nın büyük bir bölümüne karşılık gelmektedir. Bundan dolayı daha sonra İsaurlular -eşkiya ve korsan olarak- kötü şöhret sahibi oldular. Ammianus Marcellinus'a göre İsauria'nın önemli şehirleri, Kalykadnos üzerindeki Klaudiopolis (=Mut) ve Seleukeia (=Silifke)'dir (Marcellinus, XIV 8, 1). İsauria'nın asıl çekirdek bölgesi Lykaonia'nın güneybatı sınırları üzerinde bulunan İsaura Vetus ve İsaura Nova yerleşim yerlerinin etrafındaki yerlerdir ki burası Strabon'un İsaurike'sidir (Syme, 1995: 217). Ancak idarî sınırlarının zaman zaman denize kadar uzandığı konusunda antik yazarlarda açık ifadeler yer almaktadır.

Öte yandan milattan sonraki ilk yüzyıllarda Orta Anadolu'da şehirleşme alanında hızlı bir gelişim gözlenmektedir. Paphlagonia, Kilikya, Pisidia ve Phrygia ile birlikte para basan şehirlerin yoğun bir şekilde görüldüğü bölgelerden birisi de Güney Lykaonia bölgesi olmuştur. Bugünkü Karaman ve yakın çevresinde yer alan Laranda, Savatra²², Barata, Derbe, Hyde ve İlistra²³ gibi şehirler kendi adlarına şehir sikkeleri bastırılmışlardır (Özgan, 2000: 45). Mevcut şehirlere yenilerinin eklenmiş olduğu, Ayrancı çevresinde Sidemorion (=Ambararası Köyü), Pınarkaya; Karaman'ın batısında Kazımkarabekir'de Pyrgos (=Asar Höyük), Muratdere, Bozkandak, Bardas, İhsaniye ve Akın köylerindeki kalan Roma izlerinden anlaşılmaktadır.

Bu arada, M.S. 240'lı yılların sonlarına doğru Kappadokia'yı istila eden I. Şapur'un yönetimindeki Sasani istilasından Lykaonia'nın güney bölümü de olumsuz şekilde etkilenmiştir (Magie, 1950: 694 vd.). Mazaka (=Kayseri) ve Tyana (=Kemerhisar)'yı ele geçiren Sasanilerin akınları, M.S. 251/252 yıllarında şiddetini daha da artırarak Garsarua (=Aksaray) ve Savatra (=Yağlıbayat)'ya kadar geldi ve Roma'nın sınır savunma sistemini çökertti (Mitchell, 1993: I 253). I. Şapur, M.S. 259 yılında Karrhai (=Harran) ve Edesa (=Urfa) arasında P. Licinius Valerianus'u büyük bir bozguna uğratması sonucunda tüm Anadolu'yu istila etti. Kappadokia'nın büyük kentleri ve Kilikia Pedias (=Ovalık Kilikya) kentlerinin tamamını ele geçirmişti. Sasani istilasından çok etkilenen kentler arasında İkonion ve Laranda da vardı. Onlar, barış zamanında ihtiyaç duymadıkları için ihmal ettikleri kent tahkimatlarının ne denli önemli olduğunu bu saldırılar sırasında çok acı bir şekilde tecrübe ettiler. Kent tahkimatlarını güçlendirmek için kamu binalarını yıkarak, yıkıntılardan elde ettikleri yapı malzemelerini kent duvarlarını yapmak ya da sağlamlaştırmak için kullandılar (Kaya, 2005b: 206). Bölge, M.S. 272'de imparator L. Domitius Aurelianus tarafından geri alınmıştır (Belke-Restle, 1984, 54).

M.S. III. yüzyılın sonuna doğru oluşturulan yeni İsauria Eyaleti, Lykaonia'nın güneyini de kapsıyordu. Muhtemelen M.S. IV. yüzyılın ilk yarısında İsauria ile Pisidia'yı ayıran hat, Antonius Pius'un (M.S. 138-161) çizdiği şekilde kalmıştır (Ramsay, 1961: 420). M. Camille Jullian'ın belirttiğine göre, Probus (M.S. 276-282) zamanında İsauria Kilikya'dan ayrılmıştır. Lystra ve Laranda ile birlikte yukarı yaylanın bir kısmını da kapsayan ve önceleri Kilikia Trakheia (=Dağlık Kilikya) ile asıl Lykaonia arasında küçük bir bölgeye verilen İsauria isminin, sonraları bütün Dağlık Kilikya için kullanıldığı anlaşılıyor. Diocletianus zamanında eyaletlerde büyük çaplı değişiklikler yapıldı. Pisidia Bölgesi, Konya Ovası'nı geçerek Karadağ'a kadar uzandı ve Antiokh Metropolitliğine yükseltildi (Bahar, 1991: 95). Bölge, I. Theodorus zamanında (M.S. 379-395), Roma imparatorluğu ikiye ayrılınca, Doğu Roma imparatorluğu sınırları içerisinde kaldı.

SONUÇ

Lykaonia, Orta Anadolu'nun güneyinde, batısı Phrygia, doğusu Kapadokya, kuzeyi Galatia, güneyi de Toroslarla sınırlandırılmış bölgenin antik ismidir. Ama bölge, antik çağın sorunlu bölgeleri olan Kilikia Trakheia, İsauria ve Kapadokya arasında stratejik bir konumda yer aldığından, idarî sınırları çok sık değişiklik göstermiştir. Lykaonia'nın, söz konusu konumundan dolayı Roma'nın

²⁰ Genellikle Madenşehir düşünülürken (Ramsay, 1890: 331, 337; Hrozný, 1936: 209) farklı olarak D. French (1996: 98 vd.) Kızıldag'da aramaktadır. Şehrin Lykaonia Birliği adına bastırıldığı sikkeler için bkz. Göktürk, 2002: 130.

²¹ Hitit çivi yazılı metinlerin ışığında antik kaynaklardaki Hyde'ye eşitleyen M. Forlanini (1990: 120), Karacadağ masifi çevresinde aramaktadır. Şehrin bastırılmış olduğu Lykaonia Birliği sikkeleri konusunda bkz. Göktürk, 2002: 120.

²² Trajan zamanında kendi adına, Antonius Pius'tan itibaren de Lykaonia Birliği paraları bastırılmıştır. Bu konuda bkz. Hill, 1900: 21; Göktürk, 2002: 159.

²³ Lykaonia şehirlerinden olan İlistra'nın kendi adına sikke bastıran önemli bir merkez olduğu anlaşılmaktadır. Marcus Aurelius ve Philippos dönemine kadar sikkeleri komşu şehirlerinkine ve özellikle de Barata'ninkilere benzemektedir. İlistra sikkeleri konusunda bkz. Hill, 1900: 21; Göktürk, 2002: 131.

Anadolu politikasında ve idaresinde belirleyici bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Öyle ki bölge, Anadolu ile ilgili hemen her yeni düzenlemenin içerisinde şu veya bu şekilde yer almıştır. Ayrıca Roma'nın doğuda uyguladığı bağımlı krallıklar sistemine en güzel örneklerden birisini de Lykaonia bölgesi oluşturmuştur.

Roma'nın bölgede uzaktan yönetimi tercih ettiği ve yerel güçlerden azami derecede yararlandığı görülmektedir. Öte yandan Lykaonia'da uygulanan Roma yönetim sistemi ve şehirleşme faaliyetleri arasında bir paralelliğin olduğu da anlaşılıyor. Bölgenin şehirleşmesinde tarım alanları, su kaynakları, ulaşım ve güvenlik faktörleri etkili olmuştur. Bütün bu şartları bir arada taşıyan pek fazla merkez bulunmadığından, yerleşimde bir süreklilik görülmüştür. Lykaonia bölgesinde bazı şehirler en eski yerleşim merkezleri üzerinde kurulurken, bazıları kolonilerin devamı şeklindedir. Bu açıdan bölgede kurulmuş koloniler, şehirleşme sürecini hızlandırmıştır. Bu bağlamda Lykaonia çevresindeki dağlık sahalardaki kavimlerin kontrolü nedeniyle kurulan kolonilerin, Klaudius devrinde Roma barışını yerleştirmek için şehirlere dönüştürülmesi, aynı zamanda Roma'nın bölge yönetimindeki değişikliğinin de bir göstergesi sayılmalıdır. Şehirleşme alanındaki gelişmelerde, Roma'nın özellikle M.S. II. yüzyıldan itibaren ağırlık verdiği yol ağının önemli etkisi olduğu da anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

CASSIUS DIO, *Historia Romana (Dio's Roman History)*, With an English Translation by E. Car, London: The Loeb Classical Library (1961).

CICERO, M. T., *Epistulae ad Familiares. Lettres to his friends*. With an English Translation by W. G. Williams London-New York: The Loeb Classical Library (1927).

DIODOROS, *Bibliotheca Historika*, ed. T. E. Page, London: The Loeb Classical Library (1947).

KSENOPHON, *Anabasis, Onbinlerin Dönüşü* (Türkçesi: Tanju Gökçöl), İstanbul: Sosyal Yayınlar (1998).

LIVIUS, *Ab Urbe Condita (From the Founding of the City)*, (Çeviren: B. O. Foster), London: The Loeb Classical Library (1957).

PLINY, *Natural History*, (Çeviren: H. R. Rackham, London: The Loeb Classical Library (1958).

PTOLEMAIOS, *Geographica*, Yayına Hazırlayan C. F. A. Nobbe, Libsiae (1843).

STRABON, *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika; XII, XIII, XIV)*, (Çev.: A. Pekman), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları (1993).

TACITUS, *Annales (The Annals of Tacitus)*, Çeviren: J. Jacson, London: The Loeb Classical Library (1963).

Modern Literatür

ARSLAN, M. (2000). *Antikçağ Anadolu'sunun Savaşçı Kavmi Galatlar*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

ATLAN, S. (1975). "Side'de Basılan Amyntos Sikkeleri: Die Münzprägung des Amyntas in Side", *Belleken*, XXXIX/156: 575-611, Lev. I-VIII.

BAHAR, H. (1991). *İsauria Bölgesi Tarihi*, Doktora Tezi (Basılmamış) Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

BAHAR, H. (1995). "Konya Çevresi Tarih Araştırmaları -1: Hititler'den Romalılar'a Kadar İsauria Bölgesi", *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, IX-X: 219-241.

BAHAR, H. (1999). *Demir Çağında Konya ve Çevresi*, Konya: S. Ü. Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayınları.

BAHAR, H.-KOÇAK, Ö. (2004). *Eski Çağ Konya Araştırmaları 2*, Konya: Kömen Yayınları.

BALLANCE, M. H. (1957). "The Site of Derbe: A New Inscription", *Anatolian Studies*, VII : 147-151.

BELKE, K. -RESTLE, M. (1978-1980). "Die Festungsanlage auf dem Baş Dağ (Kara Dağ): Eine Hellenistische Burg im zentralen Kleinasien", *Öjh*, LII: 1-30.

BELKE, K. -RESTLE, M. (1984). *Galatien und Lykaonien*, Wien.

BRANDIS, G. (1910). "Galatia", *Paulys Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*, III: 519-559.

BRYCE, T. R. (1992). "Lukka Revisited", *Journal of Near Eastern Studies*, 51: 121-130.

CALDER, W. M. -BEAN, G. E. (1958). *A Classical Map of Asia Minor*, London: Published by The British Institute of Archaeology at Ankara.

CARMODY, F. J. (1972). "Toponymie Anatolienne: Les Noms Classiques Des Pays et Des Peuples", *Revue Hittite et Asiatique*, XXX: 5-53.

CASABONNE, O. (1999). "Notes Ciliciennes", *Anatolia Antiqua/Eski Anadolu*, VII: 69-88.

CASABONNE, O. (2000). "Notes Ciliciennes", *Anatolia Antiqua/Eski Anadolu*, VIII: 89-103.

DARKOT, B. (1997). "Konya", *İslam Ansiklopedisi*, Eskişehir: Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları.

DOĞANAY, O. (2005). *Ermeneç ve Yakın Çevresi Antik Yerleşim Birimleri*, Konya: Çizgi Kitabevi.

EYİCE, S. (1971). *Karadağ (Binbirkilise) ve Karaman Çevresinde Arkeolojik İncelemeler, Recherches Archéologiques á Karadağ (Binbirkilise) et Dans La Région De Karaman*, İstanbul: İstanbul Edebiyat Fakültesi Yayınları.

FORLANINI, M. (1990). "Uda, Un Cas Probable D'Homonymie", *Hethitica*, X: 109-127.

FREELY, J. (2002). *Türkiye Uygarlıklar Rehberi 4, Akdeniz Kıyıları*, (Çevirenler: Tuncay Birkan, Gürol Koca, Aslı Biçen), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

FRENCH, D. (1996). "The Site of Barata and Routes in the Konya Plain", *Epigrafica Anatolia*, XXVII: 93-110 (Tafel I-VIII).

GÖKTÜRK, M. T. (2002). "Anadolu'da Her Sikke Bir Şehir, Anadolu'da Sikke Basan Kentler Üzerine Alfabetik Bir İnceleme", *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2001 Yılı*: 109-182.

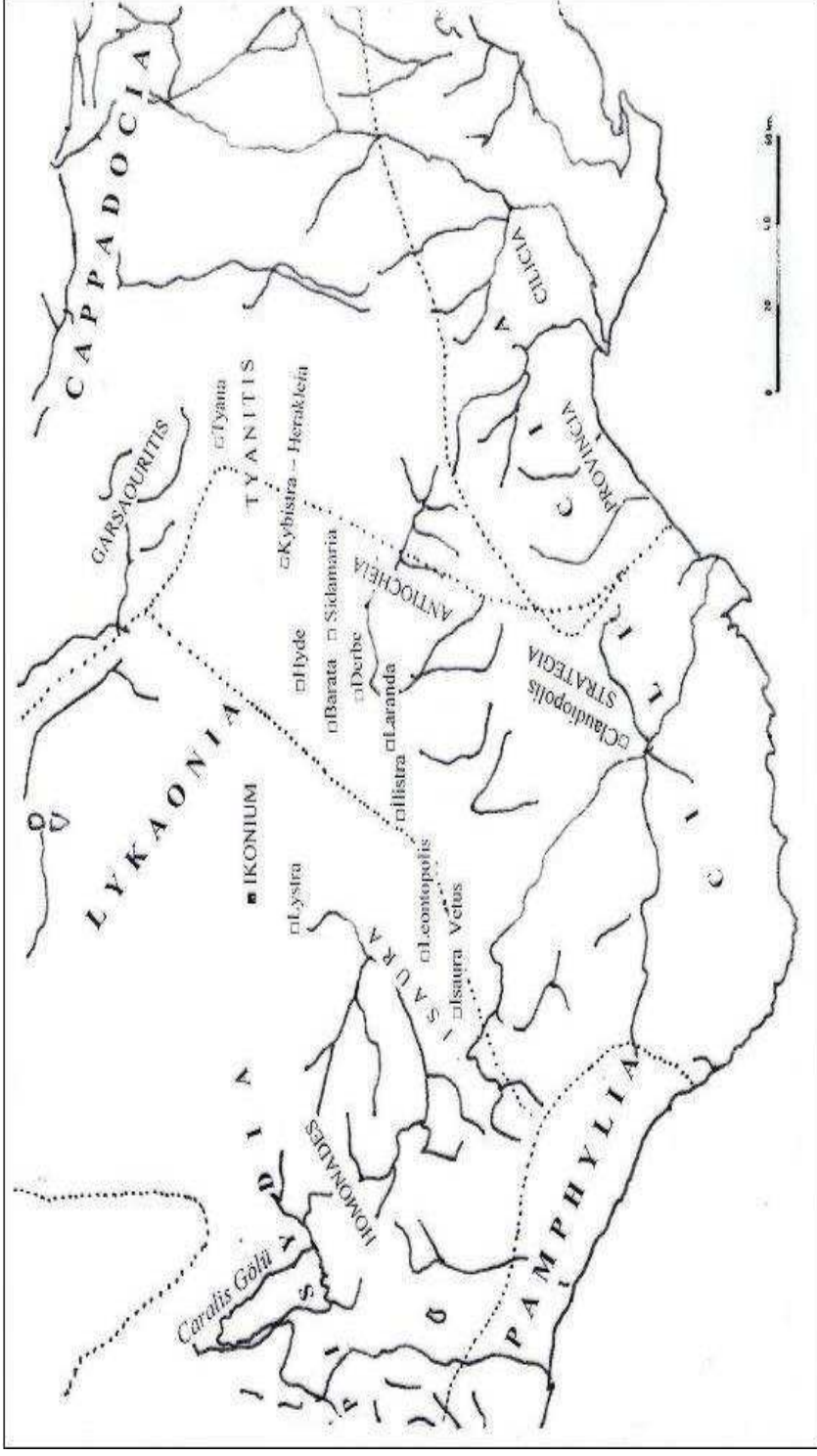
HEAD, B. V. (1911). *Historia Numorum, A Manual of Grek Numismatics*, Oxford: New and Enlarged Edition.

HILD, F.-HELLENKEMPER, H. (1990). *Kilikien und Isaurien, Tabula Imperii Byzantini*, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.

HILL, G. F. (1900). *Catalogue of the Grek Coins of Lykaonia, İsauria and Cilicia*, London: Printed by order of the Trustees.

JONES, A. H. M. (1971). *The Cities of The Eastern Roman Provinces*, Oxford: At the Clarendon Press.

- KAYA, M. A. (1998). "Anadolu'da Roma Egemenliği ve Pompeius'un Siyasal Dzenlemeleri", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, XIII: 163-172.
- KAYA, M. A. (2005a). "Anadolu'da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi**, 24/38: 11-30.
- KAYA, M. A. (2005b). **Anadolu'daki Galatlar ve Galatia Tarihi**, İzmir: İlya Yayınları.
- LEVICK, B. (1967). **Roman Colonies In Southern Asia Minor**, Oxford: Oxford At the Clarendon Press.
- LEWIN, A. (1991). "Banditismo E Civilitas Nella Cilicia Tracheia Antica E Tardoantica, Scambi e identita cultural: La Cilicia", **Quaderni Storici**, 76/a XXVI, n.1: 167-181.
- MAGIE, D. (1950). **Roman Rule in Asia Minor**, I-II, Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- MALAY, H. (1987). "Batı Anadolu'da Aristonikos Ayaklanması", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, III: 13-48.
- MEMİŞ, E. (1994). "M.Ö. II. Binyıl Anadolu Tarihinde Lukkalar", **XI. Türk Tarih Kongresi Bildirileri** : 269-275.
- MERTEK, K. (1985). "Karaman Müzesi'nde Bulunan Roma Devri İmparator Sikkelerinden Birer Örnek", **Karaman Müzesi Yıllığı**, 3: 17-29.
- MITCHELL, S. (1993). **Anatolia. Land, Men and Gods in Asia Minor** I-II: The Celts and the Impact of Roman Rule. Oxford-New York.
- MITFORD, T. B.- ANDREWS, St. (1980). "Roman Rough Cilicia", **Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt**, II, 7.2: 1230-1261.
- ÖZGAN, R. (2000). "Derbe Antik Kenti" **Karaman Tarih Kültür Sanat**, Karaman: Karaman Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- ÖZSAİT, M. (1982). "Anadolu'da Hellenistik Dönem ve Roma Egemenliği", **Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi 2**: İstanbul: Görsel Yayınlar: 280-361.
- ÖZSAİT, M. (1985). **Hellenistik ve Roma Devrinde Pisidyaya Tarihi**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- RADT, W. (2002). **Pergamon, Antik Bir Kentin Tarihi ve Yapıları**, (Çeviren: Suzan Tamer), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- RAIMOND, É. (2004). "La Problématique Lukkenne", **Colloquium Anatolicum**, III: 93-146.
- RAMSAY, W. M. – BELL, G. (1909). **The Thousand and One Churches**, London.
- RAMSAY, W. M. (1890). **The Historical Geography of Asia Minor**, Royal Geographical Society, Supplement Papers, IV, London: John Murray, Albemarle Street.
- RAMSAY, W. M. (1961). **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası**, (Çeviren: Mihri Pektaş), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- RUGE, W. (1900). "Clibanus", **Pauly-Wissowa-Kroll, Real Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft**, Stuttgart, IV/1: 22.
- SHAW, B. D. (1990). "Bandit Highlands And Lowland Peace: The Mountains of İsauria-Cilicia", **Journal of Economic And Social History of the Orient**, XXXIII/II: 238-270.
- SYME, R. (1939). "Observations On The Province of Cilicia", **Anatolian Studies Presented W. H. Buckler (Edited W. M. Calder, J. Keil)**: 299-332.
- SYME, R. (1948). "Torosların Muntazam İşgali", **III. Türk Tarih Kongresi Bildirileri**: 570-575.
- SYME, R. (1995). **Anatolica Studies in Strabo**, Oxford: Clarendon Press.
- TEXIER, Ch. (2002). **Küçük Asya, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi**, III, Çev.: Ali Suat, Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı Yayınları.
- TRITSCH, F. J. (1950). "Lycian, Luwian and Hittite", **Archiv Orientalni**, XVIII/1-2: 494-518.
- UMAR, B. (1982). **Türkiye Halkının İlkçağ Tarihi**, İzmir: Ege Üniversitesi Basın-Yayın Yüksek Okulu Yayınları.
- UMAR, B. (1993). **Türkiye'deki Tarihsel Adlar**, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

M.S I. Yüzyılda Lykaonia ve Çevresi